

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет хімії, екології та фармації
Кафедра екології та охорони навколишнього середовища

**Караїм О. А., Музиченко О. С., Лавринюк З. В., Радзій В. Ф.,
Цьось О. О., Боярин М. В., Джам О. А., Савчук Л. А.**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 101 «ЕКОЛОГІЯ»**

Луцьк
Вежа-Друк
2022

УДК 502/504(072)

К 21

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 2 від 19 жовтня 2022 року)*

Рецензенти:

В. В. Іванців, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри екології Луцького національного технічного університету;

Л. Д. Гулай, доктор хімічних наук, професор, завідувач кафедри хімії та технологій Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Караїм О. А., Музиченко О. С., Лавринюк З. В., Радзій В. Ф., Цьось О. О., Боярин М. В., Джам О. А., Савчук Л. А.

К 21 Методичні рекомендації до виконання кваліфікаційної роботи бакалавра зі спеціальності 101 «Екологія» / О. А. Караїм, О. С. Музиченко, З. В. Лавринюк, В. Ф. Радзій, О. О. Цьось, М. В. Боярин, О. А. Джам, Л. А. Савчук. Луцьк, 2022. 52 с.

У виданні подано загальні вимоги та структуру кваліфікаційної роботи бакалавра, методичні вказівки до виконання її основних розділів та оформлення, організацію підготовки та порядок захисту.

Рекомендовано для здобувачів першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти ЗВО спеціальності 101 «Екологія».

УДК 502/504(072)

© О. А. Караїм, О. С. Музиченко, З. В. Лавринюк, В. Ф. Радзій, О. О. Цьось, М. В. Боярин, О. А. Джам, Л. А. Савчук.
2022

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ОРГАНІЗАЦІЯ НАПИСАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА	5
1.1. Загальні положення	5
1.2. Порядок визначення і затвердження тематики кваліфікаційної роботи бакалавра	7
1.3. Порядок призначення і затвердження наукових керівників	8
1.4. Обов'язки здобувача	10
1.5. Організаційні етапи написання кваліфікаційної роботи бакалавра	10
1.6. Контроль за виконанням кваліфікаційної роботи бакалавра.	12
2. ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА.....	12
2.1. Вимоги до змісту кваліфікаційної роботи бакалавра	12
2.2. Обсяги кваліфікаційної роботи бакалавра	12
2.3. Вимоги до структури кваліфікаційної роботи бакалавра.....	13
3. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА	21
3.1. Загальні вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи бакалавра	21
3.2. Оформлення розділів (підрозділів).....	22
3.3. Нумерація	23
3.4. Вимоги до оформлення ілюстрацій, таблиць, формул та додатків	23
3.5. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела і перевірка на плагіат.....	26
4. ПІДГОТОВКА, ПОРЯДОК ТА ПРОЦЕДУРА ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА	28
4.1. Попередній захист кваліфікаційної роботи бакалавра	28
4.2. Рецензування кваліфікаційної роботи бакалавра	29
4.3. Підготовка кваліфікаційної роботи бакалавра до захисту	30
4.4. Захист кваліфікаційної роботи бакалавра	30
4.5. Оцінювання кваліфікаційної роботи бакалавра.....	32
4.6. Порядок зберігання кваліфікаційних робіт бакалавра	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	34
ДОДАТКИ.....	36

ВСТУП

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем освіти освітньо-професійної програми.

Кваліфікаційна робота – це вид наукової роботи, який дає можливість виявити рівень наукової та фахової підготовки здобувача спеціальності 101 – Екологія. Виконання кваліфікаційної роботи та її захист перед екзаменаційною комісією є перевіркою підготовки фахівця до самостійної діяльності зі спеціальності 101 – Екологія, освітньо-професійної програми – Екологія, його спроможності самостійно аналізувати стан проблем у певній галузі науки, розробляти необхідні пропозиції.

Кваліфікаційна робота бакалавра спеціальності 101 – Екологія виконується на 4-му році навчання. Вона передбачає самостійне розв'язання комплексної проблеми у сфері екології, охорони довкілля та/або збалансованого природокористування, що супроводжується проведенням досліджень та/або застосуванням інноваційних підходів. У результаті захисту кваліфікаційної роботи бакалавра здобувач підтверджує освітній ступінь та доводить уміння самостійно вирішувати актуальні наукові та професійні завдання.

Кваліфікаційна робота бакалавра є результатом самостійних досліджень, які сприяють розвитку ініціативи здобувача під час виробничої та дослідницької діяльності, розвивають творчий підхід до вирішення різноманітних проблем екології, охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування.

Працюючи над кваліфікаційною роботою бакалавра, здобувач виявляє свою здатність ставити і вирішувати актуальні екологічні проблеми різних галузей, вміння використовувати здобуті компетентності.

Основні результати кваліфікаційної роботи мають бути апробовані, опубліковані та перевірені на плагіат. Кваліфікаційна робота має бути розміщена на сайті закладу вищої освіти або його структурного підрозділу, або у репозитарії закладу вищої освіти.

При написанні кваліфікаційної роботи здобувач повинен дотримуватися принципів та правил академічної доброчесності.

1. ОРГАНІЗАЦІЯ НАПИСАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

1.1. Загальні положення

Згідно із навчальними планами підготовки фахівця з вищою освітою, кваліфікаційна робота бакалавра є одним із видів атестації здобувачів, яку виконують випускники освітнього ступеня «Бакалавр». Через кваліфікаційну роботу здобувач доводить рівень власної кваліфікації, уміння здійснювати науковий пошук та самостійно вирішувати наукові та практичні проблеми.

Кваліфікаційна робота ОС «бакалавр» – самостійно виконана робота здобувача, яка свідчить про вміння автора працювати з літературою, узагальнювати й аналізувати фактичний матеріал, використовувати теоретичні знання і практичні навички, отримані під час оволодіння відповідною освітньо-професійною програмою; має елементи наукового дослідження.

Кваліфікаційна робота бакалавра – це самостійне індивідуальне завдання навчально-дослідницького, теоретико-прикладного чи проєктного характеру, яке виконує здобувач освіти на завершальному етапі фахової підготовки, і є однією з форм виявлення теоретичних і практичних знань, уміння їх застосовувати для виконання конкретних наукових, технічних, економічних, соціальних та виробничих завдань. ВКР повинна представляти закінчену розробку актуальної наукової або прикладної фахової проблеми.

Кваліфікаційна робота бакалавра повинна:

- бути актуальною, мати новизну, виконуватись на рівні сучасних досягнень науки і техніки;
- мати спрямування на вирішення практичних завдань майбутньої професійної діяльності;
- стимулювати у здобувачів творчий пошук нових пріоритетних наукових рішень;
- вимагати опрацювання спеціальної наукової і методичної літератури;
- передбачати вибір оптимальних рішень на основі застосування математичних методів моделювання з використанням сучасних засобів обчислювальної техніки;
- пов'язуватись з планами наукових досліджень керівника, кафедри, інших наукових підрозділів закладу;

– узагальнювати і розвивати науково-дослідницькі вміння здобувача освіти.

Виконання кваліфікаційної роботи бакалавра має на меті:

– систематизацію, закріплення та поглиблення теоретичних і практичних знань за відповідним напрямом підготовки, формування навичок, застосування цих знань під час розв'язання конкретних науково-методичних і науково-технічних задач;

– розвиток навичок самостійної науково-дослідної роботи й оволодіння методикою теоретичних, експериментальних та науково-практичних досліджень, використаних під час виконання кваліфікаційної роботи бакалавра;

– набуття досвіду з аналізу отриманих результатів досліджень, формулювання нових висновків і положень, набуття досвіду з їх прилюдного захисту.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра-еколога є підтвердження уміння здобувача вирішувати питання щодо створення та підтримки екологічно безпечних умов функціонування промислових об'єктів, мінімізації техногенного впливу на складові навколишнього середовища шляхом наукового узагальнення сучасних досягнень в галузі екології і екологічної безпеки, проведення відповідних досліджень та розробки нових науково-обґрунтованих рішень для раціонального природокористування і забезпечення збалансованого розвитку біосфери.

Для захисту кваліфікаційної роботи бакалавра обов'язково необхідні власні публікації здобувача у фахових виданнях, апробація результатів роботи на конференціях різного рівня.

Відгук – оцінка керівником рівня підготовки кваліфікаційної роботи бакалавра, що включає в себе обґрунтування актуальності теми, логічності та структури викладення матеріалу, якості огляду і аналізу літератури, коректності цитувань і посилань на наведені в тексті цитати інших авторів, обґрунтованості вибору методів дослідження, якості емпіричного матеріалу, ретельності обробки експериментальних даних, вміння формулювання власних висновків, відповідності висновків меті та завданням, якості оформлення кваліфікаційної роботи бакалавра, апробації результатів дослідження.

Рецензія – це критичний відгук на кваліфікаційну роботу бакалавра, що надається високо кваліфікованими спеціалістами виробничих і наукових організацій, працівниками і викладачами вищих навчальних закладів та містить оцінку роботи.

Кваліфікаційна робота бакалавра, яка не відповідає вимогам щодо змісту та оформлення, написана без дотримання затвердженого плану, не містить матеріалів конкретного дослідження теми, обґрунтованих висновків та пропозицій, а також не має рецензії, до захисту не допускається [3; 4; 6; 12].

При написанні кваліфікаційної роботи здобувач повинен дотримуватися принципів та правил академічної доброчесності [1]!

1.2. Порядок визначення і затвердження тематики кваліфікаційної роботи бакалавра

Тематика кваліфікаційних робіт бакалавра визначається випусковою кафедрою і пропонуються здобувачам не пізніше як за рік до закінчення ЗВО. Тематика повинна відповідати професійним завданням, зафіксованим у стандарті вищої освіти за спеціальністю 101 «Екологія» та освітньо-професійній програмі «Екологія» (дод. К).

Тематика випускних робіт оновлюються кожного навчального року. Здобувачам надається право запропонувати свою тему з обґрунтуванням доцільності її розробки. У таких випадках перевага надається темам, які продовжують розробку виконаної здобувачом курсової роботи або які безпосередньо пов'язані з місцем майбутньої професійної діяльності випускника.

Тематика кваліфікаційних робіт бакалавра затверджується рішенням ученої ради факультету.

Для затвердження теми кваліфікаційної роботи бакалавра та призначення наукового керівника здобувач не пізніше 10 вересня навчального року подає письмову заяву на ім'я декана факультету (зразок заяви подається у дод. Б). До 25 вересня теми обговорюються і затверджуються на засіданні кафедри та призначаються наукові керівники робіт. Заява здобувача підписується завідувачем відповідної кафедри, науковим керівником та деканом факультету і зберігається на кафедрі.

Не пізніше 1 листопада поточного навчального року загальний перелік тем усіх кваліфікаційних робіт бакалавра, що виконуватимуться на кафедрі, затверджуються вчено радою факультету.

Зміни або уточнення у формулюванні затвердженої теми можуть бути внесені лише за об'єктивних причин та за згодою наукового керівника за вище названою процедурою (з обґрунтуванням змін) не

пізніше наказу ректора про допуск до захисту роботи. *Будь-яка довільна зміна здобувачом теми своєї роботи не допускається.*

Основними критеріями вибору теми кваліфікаційної роботи бакалавра є:

- актуальність, елементи новизни і перспективність обраної теми;
- ступінь вивчення теми попередниками;
- наявність доступної для здобувача і достатньої для розкриття теми літературної бази;
- можливість виконання теми на кафедрі;
- зв'язок теми з конкретними науковими планами та довгостроковими програмами кафедри;
- можливість отримання від впровадження результатів дослідження науково-освітнього ефекту;
- особисті наукові інтереси здобувача.

Тема кваліфікаційної роботи бакалавра повинна бути короткою, окреслювати межі проведення дослідження, відображати мету і відповідати змісту роботи. Допускається доповнення теми підзаголовком розміром не більше 10 слів. У назві не можна вживати скорочення та аббревіатури, і слід уникати використання ускладненої термінології. Не допускається починати назву зі слів «Вивчення процесу...», «Дослідження шляхів...», «Розробка і дослідження ...», «Деякі питання...», «Матеріали до вивчення...», «До питання...» та ін. [3; 4; 6; 12].

1.3. Порядок призначення і затвердження наукових керівників

Керівниками кваліфікаційних робіт бакалавра призначаються професори, доценти, а також інші викладачі університету, які мають науковий ступінь. У окремих випадках допускається керування кваліфікаційною роботою бакалавра старшими викладачами та асистентами, які є провідними фахівцями з питань, що висвітлюються в роботі, і здатні надати здобувачові суттєву організаційно-методичну допомогу в підготовці роботи, її оформленні та захисті. Призначення керівником кваліфікаційної роботи бакалавра асистента кафедри можливе лише за рішенням вченої ради університету. До керівництва кваліфікаційними роботами бакалавра можуть також допускатися співробітники науково-дослідних структурних підрозділів, а також

висококваліфіковані фахівці підприємств (організацій), які мають науковий ступінь.

Здобувачів забезпечують методичними рекомендаціями з виконання кваліфікаційної роботи бакалавра.

У встановлений термін здобувач звітує перед керівником і завідувачем кафедри, які фіксують ступінь готовності кваліфікаційної роботи бакалавра.

Кваліфікаційну роботу бакалавра здобувач виконує в університеті, а в окремих випадках, за згодою керівника, на базі підприємств, у наукових інститутах та в інших організаціях.

Обов'язки наукового керівника кваліфікаційної роботи бакалавра:

- надавати допомогу при виборі теми кваліфікаційної роботи бакалавра, її остаточного формулювання та меж розкриття;

- надати індивідуальне завдання та план щодо виконання випускної кваліфікаційної роботи бакалавра на спеціальному бланку з переліком обов'язкового табличного, графічного та ілюстративного матеріалу;

- рекомендувати спеціальну, нормативну літературу та інформаційні джерела за обраною темою кваліфікаційної роботи бакалавра;

- регулярно консультувати здобувача з питань виконання кваліфікаційної роботи бакалавра, а при необхідності організовувати консультації інших фахівців;

- контролювати дотримання календарного плану, якість та самостійність виконання роботи, інформувати завідувача кафедри про хід підготовки роботи до захисту;

- контролювати своєчасне подання роботи до захисту в ЕК;

- організувати здобувача для апробації на засіданні кафедри;

дати відгук на бакалаврську роботу та доповісти про його зміст під час виступу на захисті випускної роботи на засіданні ЕК [3; 4; 6; 12].

1.4. Обов'язки здобувача

До написання кваліфікаційної роботи бакалавра допускаються здобувачі, які виконали усі вимоги навчального плану.

Здобувач має право вибору теми кваліфікаційної роботи бакалавра із переліку, затвердженого кафедрою.

Тема кваліфікаційної роботи бакалавра закріплюється за здобувачом на підставі його особистої заяви.

Здобувач зобов'язаний дотримуватись графіка, звітувати в передбачені строки перед керівником про хід роботи, отримувати необхідні консультації з теми.

Відповідальність за правильність прийнятих рішень, обґрунтувань, розрахунків та якість оформлення несе здобувач – автор роботи, разом з керівником.

Здобувач повинен написати та оформити текст кваліфікаційної роботи бакалавра згідно вимог та у встановлений термін.

При написанні роботи здобувач повинен дотримуватися принципів академічної доброчесності [1]!

Кваліфікаційну роботу бакалавра необхідно своєчасно подати на кафедру для попереднього розгляду, отримати необхідні рецензії та відгук керівника.

Кваліфікаційні роботи бакалавра подаються здобувачами на випускаючу кафедру не пізніше, ніж за два тижні до дня захисту у державній комісії [3; 4; 6; 12].

1.5. Організаційні етапи написання кваліфікаційної роботи бакалавра

Після визначення на кафедрі теми здобувач освіти із науковим керівником розробляє індивідуальний план-графік виконання кваліфікаційної роботи бакалавра із зазначенням усіх етапів та офіційних термінів виконання (зразок оформлення індивідуального плану-графіка подано у дод. В).

Графік підписується здобувачом, науковим керівником та затверджується на засіданні кафедри екології та охорони навколишнього середовища. Графік складається у двох примірниках, один з яких одержує здобувач, другий – зберігається на кафедрі. Зміна плану-графіка виконання кваліфікаційної роботи допускається тільки за згодою наукового керівника.

Над кваліфікаційною роботою здобувач працює під контролем наукового керівника протягом всього навчального року.

Організаційно процес написання кваліфікаційної роботи бакалавра складається з наступних етапів:

- *підготовчого, який починається з вибору здобувачем теми і*

складання індивідуального плану-графіка. Здобувач повинен ознайомитися зі станом проблеми, провести необхідний огляд та аналіз аналогічних програмних розробок;

- *основного*, який реалізовується відповідно до вимог щодо організації наукового дослідження, і передбачає на основі вивчення досвіду роботи проведення експерименту чи анкетування, збирання фактичного матеріалу, його обробку, викладення тексту роботи згідно з її структурою, формулювання висновків та рекомендацій, підготовка публікацій з теми дослідження;

- *оформлювального*, який здійснюється під час проходження переддипломної практики і завершується орієнтовно за місяць до захисту випускної кваліфікаційної роботи на засіданні ЕК. На цьому етапі робота повинна бути повністю виконана та перевірена керівником;

- *підсумкового*, який включає отримання відгуку керівника та рецензії на кваліфікаційну роботу бакалавра від кваліфікованого спеціаліста відповідного профілю (за яким виконувалася робота) із іншої організації або установи, проведення попереднього захисту на кафедрі, одержання візи завідувача випускової кафедри про допуск до захисту, подання роботи до екзаменаційної комісії [3; 4; 6; 12].

1.6. Контроль за виконанням кваліфікаційної роботи бакалавра

Безпосередній контроль за виконанням кваліфікаційної роботи бакалавра відповідно до календарного плану здійснює науковий керівник.

Інформація наукових керівників про хід виконання здобувачами кваліфікаційних робіт бакалавра заслуховується на засіданнях кафедри двічі протягом навчального року – у січні та квітні. При цьому визначається, як здобувач справляється з роботою, які у нього виникли труднощі та яких заходів необхідно вжити для їх подолання.

Кафедра має право не пізніше як за 20 днів до початку екзаменів рекомендувати відсторонення здобувача від виконання роботи, якщо вона не буде виконана вчасно з причин його неорганізованості чи недисциплінованості, що обов'язково фіксується в рішенні кафедри. Це є підставою для порушення клопотання про відрахування здобувача за невиконання навчального плану [3; 4; 6; 12].

2. ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

2.1. Вимоги до змісту кваліфікаційної роботи бакалавра

Зміст кваліфікаційної роботи бакалавра повинен відповідати стандартам вищої освіти. Робота має бути актуальною, скерованою на новітні методи теоретичного та експериментального дослідження, створення нових технологій, тощо, розкривати самостійне дослідження автора, містити елементи наукової новизни та відображати практичне значення одержаних результатів, їх апробацію та впровадження в сферу практичної діяльності [3; 4; 6; 12].

2.2. Обсяги кваліфікаційної роботи бакалавра

Рекомендовані обсяги кваліфікаційної роботи бакалавра – 30–40 друкованих сторінок без урахування додатків. Вони розподіляються відповідно: вступ становить 2–4 сторінки, розділ 1 займає 20–25 % обсягу основної частини, обсяг розділів 2 та 3 залежать від специфіки роботи, в основному вони становлять по 20–30 % обсягу основної частини, висновки займають 2–4 сторінки, кількість використаних джерел не менше 25. Додатки можуть займати необхідний обсяг [3; 4; 6; 12].

2.3. Вимоги до структури кваліфікаційної роботи бакалавра

Структура кваліфікаційної роботи бакалавра – це чітко регламентована послідовність розміщення її основних частин довідково-супровідного і змістового характеру. Вона відображає зовнішнє розміщення і внутрішній логічний зв'язок наукового дослідження і свідчить про рівень її загальної методологічної підготовки.

Загалом, кваліфікаційна робота бакалавра, з урахуванням порядку розміщення, повинна складатися з таких структурних компонентів:

- *титульна сторінка* (дод. А);
- *зміст*;
- *перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів*;
- *вступ*;

– *основна частина* (огляд літератури за темою і вибір напрямків досліджень; характеристика умов і основних методів досліджень; експериментальна частина; відомості про проведені теоретичні і (або) експериментальні дослідження; аналіз і узагальнення результатів досліджень;

- *висновки*;
- *список використаних джерел*;
- *додатки* (за необхідності).

Наведемо детальну характеристику зазначених структурних елементів кваліфікаційної роботи бакалавра.

Титульна сторінка є першою сторінкою кваліфікаційної роботи бакалавра. Вона заповнюється за чітко визначеними правилами і повинна містити такі позиції:

- назва вищого навчального закладу;
- назва кафедри, на якій виконувалася кваліфікаційна робота бакалавра;
- прізвище, ім'я, по батькові здобувача (у називному відмінку);
- назва кваліфікаційної роботи бакалавра (без слова «тема»);
- спеціальність;
- вид викладу наукового матеріалу – робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»;
- прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання наукового керівника;
- рекомендація до захисту;
- рік написання роботи.

Тема кваліфікаційної роботи бакалавра повинна бути по можливості стислою, точною і відповідати її основному змісту.

Зміст подають на початку роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок вступу, усіх розділів, підрозділів та пунктів, висновків, списку використаних джерел, додатків (зразок подано у дод. Е).

Заголовки одного рівня рубрикації тексту необхідно розміщувати один під одним. Заголовки кожного подальшого рівня зміщені вправо по відношенню до заголовків попереднього рівня на абзацний відступ.

Вступ – та частина випускної кваліфікаційної роботи бакалавра, яка дає загальне уявлення про конкретний напрям наукового пошуку і містить необхідні кваліфікаційні характеристики проведеного наукового дослідження.

Обсяг вступу повинен містити 2–4 сторінки. У вступі розкривається сутність наукової проблеми та її значущість, стан розробки й обґрунтування необхідності проведення дослідження та подається загальна характеристика роботи у такій послідовності: актуальність проблеми, мета та завдання дослідження, об'єкт дослідження, предмет дослідження, методи дослідження, елементи наукової новизни одержаних результатів, практичне значення одержаних результатів, апробація результатів та публікації, структура роботи.

Актуальність теми дослідження. Обґрунтування актуальності проблеми дослідження передбачає розкриття ступеня важливості і соціальної значущості обраної теми для розвитку сучасної теорії і практики екологічної галузі. Отже, автор роботи повинен показати уміння обрати тему дослідження, оцінити своєчасність її розробки і цим відповісти на питання: чому саме сьогодні необхідно розглядати цю наукову проблему.

Орієнтовна схема обґрунтування актуальності проблеми дослідження може бути такою:

- дати об'єктивну оцінку сучасного стану об'єкта дослідження з акцентуванням уваги на інших проблемах і суперечностях;
- показати, як на сучасному етапі розв'язуються існуючі проблеми на практиці, якщо можливо – із посиланням на офіційні документи;
- оцінити стан наукової розробленості обраної проблеми: на основі стислого аналізу літератури визначити коло науковців, які займалися її розробкою, висвітлити проблематику їх досліджень і наголосити на маловивчених або зовсім невивчених моментах;
- зробити висновки про те, що нерозробленість конкретного аспекту проблеми зумовила вибір теми дослідження.

Мета та завдання дослідження. *Мета* – це кінцевий науковий результат, якого прагне досягти автор роботи у процесі власного дослідження. Мета дослідження пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також його кінцевим результатом і шляхами його дослідження, вона співпадає з формулюванням теми.

Не слід формулювати мету як «Дослідження...», «Вивчення...», тому що такі слова вказують не на саму мету, а на засіб її досягнення. *Завдання* – це конкретні шляхи, засоби досягнення поставленої мети.

Визначення завдань дослідження рекомендується робити у формі переліку дій дослідника, використовуючи такі формулювання: «Вивчити...», «Визначити...», «Виявити...», «Обґрунтувати...», «Встановити...», «Розробити...». Завдання повинні знаходитись у співвідношенні до пунктів розділів.

Завдання дослідження можуть включати наступні елементи:

- вирішення певних теоретичних питань, які входять у загальну проблему дослідження (наприклад, виявлення сутності понять, явищ, процесів, подальше вдосконалення їх вирішення, розробка ознак, рівнів функціонування, критеріїв ефективності, принципів та умов застосування тощо);

- всебічне (при необхідності й експериментальне) вивчення практики вирішення даної проблеми, виявлення її типового стану, вад і труднощів, їх причин, типових особливостей передового досвіду (таке вивчення дозволяє уточнити, перевірити ті дані, які опубліковані в спеціальних неперіодичних і періодичних виданнях, підняти їх на рівень наукових фактів, обґрунтованих у процесі спеціального дослідження);

- обґрунтування необхідної системи заходів щодо вирішення даної проблеми;

- експериментальна перевірка запропонованої системи заходів стосовно відповідності її критеріям оптимальності, тобто досягнення максимально важливих у відповідних умовах результатів вирішення цієї проблем при певних затратах часу і зусиль;

- розробка методичних рекомендацій та пропозицій щодо використання результатів дослідження у практиці роботи відповідних установ (організацій).

Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для дослідження.

Не слід називати об'єктом дослідження конкретне підприємство, організацію, установу чи орган державної влади або його підрозділ, на прикладі якого виконується робота, адже це є базою дослідження.

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта дослідження і являє собою частину від цілого (тобто об'єкта). Об'єкт і предмет співвідносяться як загальне і часткове. У об'єкті виділяється та його частина, яка й стане предметом дослідження. Саме на предмет спрямована увага автора, оскільки він має визначати назву роботи.

Таким чином, предмет дослідження – це все те, що перебуває в межах об'єкта дослідження і на чому безпосередньо зосереджена уся увага дослідника. Об'єкт і предмет повинні завжди бути взаємозв'язаними як загальне і конкретне, як система та її компонент. Об'єкт завжди є загальною сферою наукового пошуку, а предмет – тим конкретним, що виявляється у певному дослідженні. Разом із тим виконавцям необхідно завжди пам'ятати, що чим вужчим буде предмет дослідження, тим глибшим, змістовнішим і цікавішим може бути саме дослідження.

Методи дослідження – це спосіб внутрішніх і зовнішніх дій дослідника у процесі проведення наукового дослідження.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. Подається коротка інформація про нові наукові положення, запропоновані автором особисто. Необхідно показати відмінність одержаних результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни (*вперше визначено, удосконалено, дістало подальший розвиток, створено нову концепцію, що узагальнює ... і розвиває ..., розроблено нову систему ..., з використанням відомого принципу ...*).

Безумовно, враховуючи те, що кваліфікаційна робота бакалавра – це передусім робота навчально-дослідницького характеру, висувати високі вимоги до рівня наукової новизни та її результатів недоцільно. Тому, для рівня її результатів достатньо наявності окремих елементів новизни. Але автор як науковець-початківець повинен показати уміння правильно визначити вид і рівень новизни одержаного результату і конкретно, не допускаючи узагальнених тверджень, сформулювати положення відповідно до перелічених вимог і змісту проведеного дослідження.

Практичне значення одержаних результатів. Слід подати відомості про використання результатів роботи або рекомендації щодо їх використання із зазначенням певної галузі, теоретичного або практичного навчального курсу; висвітлити практичне застосування отриманих результатів або рекомендації щодо їх використання. Стисло повідомляється про впровадження результатів дослідження, назвавши організації в яких здійснена реалізація, форми реалізації. Зазвичай впровадження оформлюється актом, підписаним представниками організацій, які використовують впроваджені матеріали.

Апробація результатів та публікації. Якщо автор брав участь у наукових конференціях, семінарах, засіданнях наукового гуртка із

оголошенням результатів своєї роботи та має цьому підтвердження (опубліковані тези, статті або програма конференції за темою роботи, у якій здобувач брав участь), слід зазначити загальну кількість конференцій / семінарів, їх назву, рік та місце проведення, а також вказати на кількість публікацій із цієї теми.

Структура роботи. У цьому підпункті, з урахуванням послідовності розміщення, необхідно подати перелік структурних компонентів та кількісні характеристики основного обсягу кваліфікаційної роботи бакалавра (кількість сторінок з урахуванням списку літератури і додатків), ілюстрацій, таблиць, списку використаних літературних джерел і додатків. Сформулювати цей підпункт можна так: «Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст викладено на 35 сторінках друкованого тексту. Робота містить 7 рисунків, 9 таблиць, 5 додатків на 8 сторінках. Список використаних джерел нараховує 25 найменувань і міститься на 3 сторінках».

Основна частина складається з розділів, підрозділів, пунктів та підпунктів. Структура основної частини роботи повинна розкривати реалізацію завдань кваліфікаційної роботи бакалавра.

У розділах основної частини подають: огляд літератури за темою і вибір напрямків досліджень, виклад загальної методики та основних напрямів досліджень, експериментальну частину і методику досліджень, проведені теоретичні і (або) експериментальні дослідження, аналіз і узагальнення результатів досліджень.

У основній частині кваліфікаційної роботи бакалавра автор повинен виявити уміння лаконічно, логічно й аргументовано подавати науковий матеріал, виконуючи при цьому усі вимоги, що висуваються до друкованих робіт.

Головні вимоги до наукового викладу результатів – точність, чіткість, стислість.

Перший розділ – теоретичний. У ньому необхідно подати огляд літератури з теми дослідження. Завданням першого розділу є встановлення контурів і меж наукового пошуку, визначення його етапів і чітке формулювання завдання дослідження. Для цього необхідно:

- визначити джерела інформації, в яких можуть міститися матеріали з проблеми дослідження, враховуючи те, що ознайомлення з літературою необхідно починати у зворотному хронологічному

порядку, оскільки зміст видань останніх років може охоплювати матеріали попередніх наукових розробок;

- визначити коло вчених, які займалися розробкою питань, пов'язаних із темою дослідження;

- систематизувати одержану інформацію і виділити конкретні аспекти вивчення цього питання;

- уточнити понятійний апарат дослідження, тобто пояснення окремих питань, які найбільш точно характеризують поставлену проблему;

- провести критичний аналіз виділених аспектів і визначити коло недостатньо досліджених питань;

- зазначити перспективні напрямки подальших досліджень.

Для більш детального теоретичного обґрунтування проблеми дослідження, враховуючи кваліфікаційний рівень кваліфікаційної роботи бакалавра, рекомендується проаналізувати не менше 25 літературних джерел як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. При цьому не можна обмежуватися лише переказом наявної інформації, констатацією фактів, отриманих іншими авторами, а обов'язково провести аналіз матеріалу й наголосити на суперечливих моментах і маловивчених чи зовсім не вивчених питаннях.

Загальний обсяг теоретичного розділу не повинен перевищувати 20–25 % обсягу основної частини кваліфікаційної роботи бакалавра.

Другий розділ кваліфікаційної роботи бакалавра – дослідницько-аналітичний. Він залежить від специфіки роботи, тому вибір обсягу та методів погоджується з науковим керівником. Цей розділ повинен бути присвячений обґрунтуванню й опису загальної методології дослідження (якщо робота експериментального характеру), або містити фактичний матеріал із зібраної інформації де аналізується та розкривається зміст питань, що підлягають вивченню на прикладі конкретного об'єкта (підприємства, організації).

Для експериментальних робіт необхідно стисло, але аргументовано, змістовно і відповідно до логіки процесу дослідження, назвати усі методи і методики, які були використані для виконання поставлених завдань, визначаючи, що конкретно досліджувалося за допомогою того чи іншого методу. Крім того, тут необхідно охарактеризувати особливості організації дослідження, зокрема, розкрити його етапи, час, місце й умови проведення.

Для робіт без проведення експерименту, дослідження проблеми має здійснюватися на основі накопиченого і систематизованого матеріалу, групування та обробки даних, що дозволяє проводити кваліфікований аналіз, обґрунтовувати пропозиції у наступному розділі. Текст кваліфікаційної роботи бакалавра слід підкріпити реальними документами підприємств (організацій), що наводяться у додатках (планові й фактичні показники діяльності, дані статистичного, бухгалтерського, управлінського обліку, результати спостережень, опитувань та інших методів збору первинної інформації).

Третій розділ (за необхідності і подальші) – результативно-рекомендаційний, детально висвітлює результати досліджень автора з характеристикою проведеної роботи, що він вносить у розв'язання цієї проблеми. У цьому розділі необхідно наголосити на повноті виконання завдання дослідження і достовірності отриманих результатів. Тут вказуються основні напрямки з удосконалення предмету дослідження на перспективу.

Кожен розділ кваліфікаційної роботи бакалавра повинний завершуватися коротким висновком, де необхідно стисло відобразити подані у розділі теоретичні і практичні результати.

Висновки повинні містити чіткий виклад найбільш важливих результатів дослідження з пропозиціями та побажаннями щодо подальшого дослідження даної теми. Висновки подаються як окремі лаконічні положення чи методичні рекомендації. Їх головна мета – підсумки проведеної роботи. Важливо, щоб сформульовані висновки відповідали поставленим завданням. У висновках необхідно зазначити не тільки позитивне, що вдалося виявити у результаті вивчення теми, але й хиби та проблеми, а також конкретні рекомендації щодо їх усунення.

Список використаних джерел. Список використаних джерел містить бібліографічний опис літератури, проаналізованої у процесі дослідження. За списком використаних джерел зазвичай роблять висновки щодо творчого потенціалу автора, рівня його загальної та наукової культури, ступеня фундаментальності проведеного дослідження. Тому бібліографія повинна бути бездоганною як за своїм змістом, так і за способом оформлення.

Бібліографічний список розміщується після висновків, включається у загальну нумерацію сторінок, але не входить до основного обсягу кваліфікаційної роботи бакалавра. У

бібліографічному описі використаних літературних джерел не можна робити пропусків будь-яких елементів, скорочувати назви. До бібліографічного списку не повинні входити джерела, на які немає посилань в основному тексті [2].

Групування матеріалу у списку використаних джерел. Важливе значення для списку використаних джерел до кваліфікаційної роботи бакалавра має групування літератури. Список повинен бути складений так, щоб його могли використати у своїх роботах спеціалісти. У наукових виданнях найпоширенішими є такі варіанти побудови бібліографічних списків: алфавітний, хронологічний, алфавітно-хронологічний, нумераційний, систематичний.

Порядок побудови визначається автором, але він повинен бути витриманим від початку до кінця роботи. Не дозволяється комбінувати різні методи групування матеріалу.

Ми рекомендуємо використовувати *алфавітну побудову* – матеріал розміщується в порядку алфавіту прізвищ авторів і назв робіт.

Іншомовні джерела розміщуються за алфавітом після переліку усіх джерел мовою написання кваліфікаційної роботи бакалавра.

Зв'язок бібліографічного джерела з основним змістом роботи здійснюється за допомогою посилань у тексті, із зазначенням номера джерела, поданих у квадратних дужках.

Бібліографічний опис джерел та літератури складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної або видавничої справи (Інформація та документація. Бібліографічне посилання: Загальні положення та правила складання: ДСТУ 8302:2015) [2].

Зразок оформлення бібліографічного опису у списку використаних джерел, які наводять у кваліфікаційній роботі бакалавра подано в дод. Ж.

Додатки – це розділ кваліфікаційної роботи бакалавра, який має допоміжне (довідникове) значення, але є необхідним для більш повного висвітлення проблеми дослідження. До додатків зазвичай відносять плани, програми, протоколи, інструкції, ілюстрації допоміжного характеру (таблиці, діаграми, схеми, графіки, карти та ін.), а також формули і розрахунки, зразки анкет, тестів, опитувальних листів та ін. Додатки можуть бути подані і у вигляді тексту.

Додатки розміщують після списку використаної літератури, кожен з яких повинен починатися з нової сторінки. Додатки

позначаються великими арабськими літерами алфавіту, за винятком літер Г, Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ъ, наприклад: Додаток А, Додаток Б та ін. Цей запис повинен бути розміщений вгорі з правого боку сторінки, а під ним позначають назву додатку, надруковану симетрично тексту малими літерами, з першої великої. Таблиці, рисунки, схеми у додатках повинні мати внутрішню нумерацію. На кожний додаток повинно бути посилання в тексті, наприклад, «... описано в інструкції користувача (дод. Б)». При повторному згадуванні використовують вислів «(див. дод. Б)» [3; 4; 6; 12].

3. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

3.1. Загальні вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи бакалавра

Оформлення кваліфікаційної роботи бакалавра – важлива частина наукового дослідження. Зміст і форма кваліфікаційної роботи бакалавра нерозривно зв'язані між собою і повинні складати єдине гармонійне ціле.

Вимоги до змісту й оформлення науково-дослідних робіт освітнього ступеня дуже високі.

Кваліфікаційна робота бакалавра виконується українською мовою. Текст роботи повинен бути стислий, точний та логічно послідовний. Текст викладають, дотримуючись норм чинного українського правопису, використовуючи стиль ділового мовлення, придатний для службових документів. Слід користуватись усталеною лексикою, наявною в академічних словниках, дотримуватись прийнятої наукової термінології, умовних символів та скорочень, уникати діалектизмів, засобів художньої літератури, новітніх іншомовних запозичень, тощо.

Після завершення літературного оформлення кваліфікаційної роботи бакалавра й остаточної підготовки чорнового варіанта переходять до її друку. Кваліфікаційна робота бакалавра друкується на аркушах білого паперу формату А4 (210×297 мм). Основний текст роботи друкується з одного боку аркуша через 1,5 комп'ютерних інтервали шрифтом Times New Roman, розмір шрифту – 14. Абзацний відступ – 1,25 мм. Текст необхідно друкувати, залишаючи береги таких розмірів: лівий – 30 мм, верхній, нижній – 20 мм, правий –

10 мм. У тексті документа необхідно дотримуватись рівномірної щільності, контрастності та чіткості зображення впродовж усього документа.

Помилки, описки та графічні неточності допускається виправляти підчищенням або зафарбуванням білою фарбою і нанесенням на тому ж місці виправленого тексту (графіки) машинописним способом або від руки. Виправлення повинно бути чорного кольору.

Робота подається до захисту у переплетеному паперовому та електронному вигляді [3; 4; 6; 12].

3.2. Оформлення розділів (підрозділів)

Текст основної частини поділяють на розділи, підрозділи, пункти, підпункти та абзаци. Рубрикація тексту при виконанні кваліфікаційної роботи бакалавра повинна бути спрямована на більш легке і зрозуміле сприйняття матеріалу дослідження, і тому всі частини рубрики повинні бути логічно підпорядкованими: назви параграфів повинні співвідноситися між собою і бути підпорядкованими основній думці змісту параграфа.

Усі наведені у тексті кваліфікаційної роботи бакалавра заголовки і підзаголовки повинні стисло передавати зміст рубрики, заголовок повинен складатися із ключових слів (тобто тих, що мають основне змістове значення). Заголовки не повинні містити скорочених слів та аббревіатур, а також розміщуватися більше ніж на двох рядках.

Заголовки структурних частин «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту (вирівнювання по центру). Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з кількох речень, їх розділяють крапкою. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу.

Кожна структурна частина роботи починається з нової сторінки (крім назв підрозділів і пунктів у межах розділу).

Не допускається розташування назв розділів, підрозділів, а також пунктів і підпунктів у нижній частині сторінки, якщо після неї міститься лише один рядок тексту.

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом повинна дорівнювати 3–4 інтервалам [3; 4; 6; 12].

3.3. Нумерація

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, малюнків, таблиць, формул подають арабськими цифрами (1, 2, 3 та ін.) без знака №.

Першою сторінкою кваліфікаційної роботи бакалавра є титульна сторінка, яку включають до загальної нумерації сторінок. На титульній сторінці номер не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Такі структурні частини випускної роботи, «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» не мають порядкового номера. Інші розділи, підрозділи, пункти, підпункти нумерують арабськими цифрами. Номер розділу ставлять таким чином: «РОЗДІЛ 1», після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу. Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу й порядкового номера підрозділу, відокремленого крапкою. Після номера підрозділу (підпункту) ставиться крапка (наприклад: 1.1.; 1.3.; 1.2.4.). Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту. Між якими ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад: «1. 3. 2.» (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку наводять заголовок пункту.

Всі аркуші, на яких розміщені згадані структурні частини, нумерують звичайним чином. Рисунки і таблиці, розміщені на окремих сторінках, включають до загальної нумерації сторінок документа [3; 4; 6].

3.4. Вимоги до оформлення ілюстрацій, таблиць, формул та додатків

Ілюстрації (креслення, рисунки, графіки, схеми, діаграми, фотознімки) слід розташовувати безпосередньо після тексту, де вони

згадуються вперше, або на наступній сторінці. На всі ілюстрації повинні бути посилання у тексті.

Якщо ілюстрації створені не автором роботи, необхідно зробити певні посилання, дотримуючись вимог чинного законодавства щодо авторських прав.

Креслення, рисунки, графіки, схеми, діаграми, які містяться у тексті, повинні відповідати вимогам державних стандартів.

Ілюстрації повинні мати назву, яку розташовують безпосередньо під зображенням. За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані (підрисуночний надпис). Ілюстрації позначаються словом «Рисунок...», яке разом із назвою ілюстрації розташовують після пояснювальних даних. Наприклад: «Рисунок 3.2. Діаграма розвитку...» або «Рис. 3.2. Діаграма розвитку...».

Ілюстрації слід нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком ілюстрацій, наведених у додатках. Номер ілюстрації складається з номера розділу та порядкового номера ілюстрації, відокремлених крапкою, наприклад, другий рисунок третього розділу позначається як «Рисунок 3.2» або «Рис. 3.2».

Посилання на ілюстрації роботи вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад «рис. 1.2».

Таблиці. Цифровий матеріал здебільшого оформлюють у вигляді таблиць. Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. На всі таблиці повинні бути посилання у тексті.

Таблиці слід нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу (за винятком додатків). Номер таблиці складається з номера розділу й порядкового номера таблиці, відокремлених крапкою. Наприклад: друга таблиця третього розділу позначається як «Таблиця 3.2».

Слово «Таблиця» вказують один раз праворуч над першою частиною таблиці. Якщо таблиця переходить на наступну сторінку, то над іншими частинами пишуть «Продовження таблиці» та «Закінчення таблиці» із зазначенням номера.

Приклад побудови таблиці

Таблиця (номер)

Назва таблиці

Головка					Заголовки граф
					Підзаголовки граф
Рядки					

Боковик (заголовки рядків) Графи (колонки)

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву не підкреслюють.

Якщо таблиці створені не автором роботи, необхідно зробити певні посилання, дотримуючись вимог чинного законодавства щодо авторських прав.

Заголовки таблиці починають з великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони становлять одне речення із заголовком. Підзаголовки, що мають самостійне значення, пишуть з великої літери. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Заголовки й підзаголовки граф зазначають в однині.

Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на інший аркуш. При перенесенні таблиці на інший аркуш (сторінку) назву вміщують тільки над її першою частиною. Таблицю з великою кількістю граф можна ділити на частини і розміщувати одну частину під іншою в межах одної сторінки. Якщо рядки або графи таблиці виходять за формат сторінки, то в першому випадку в кожній частині таблиці повторюють її головку, в другому випадку – боковик.

На всі таблиці повинні бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад: «...в табл. 1.2». У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. табл. 1.2».

Не рекомендується виносити ілюстративний матеріал на кінець роботи.

Формули та рівняння розташовують безпосередньо після тексту, у якому вони згадуються, посередині сторінки. Вище й нижче кожної формули повинно бути залишено не менше одного вільного рядка.

Формули та рівняння у тексті слід нумерувати порядковою нумерацією в межах розділу. Номер формули або рівняння складається з номера розділу й порядкового номера формули (рівняння), відокремлених крапкою. Наприклад: третя формула першого розділу позначається як «(1.3)». Номер формули зазначають на рівні формули в дужках у крайньому правому положенні у рядку.

Пояснення значень кожного символу й числового коефіцієнта слід давати з нового рядка. Перший рядок пояснень починають з абзацу словом «де» без двокрапки.

Посилання на формули вказують порядковим номером формули в дужках, наприклад «... у формулі (2.1)».

У **додатках** вмішують матеріал, який не може бути послідовно розташований в основній частині через великий обсяг, суто технічний характер або внаслідок неможливості способу відтворення (викладений на папері іншого формату). У додатки можуть бути винесені окремі ілюстрації, таблиці, схеми тощо.

Додатки слід оформлювати як продовження рукопису на подальших сторінках, розташовуючи відповідно до появи посилань на них у тексті. Додатки повинні мати спільну з рукописом наскрізну нумерацію сторінок.

Ілюстрації, таблиці, формули та рівняння, що є у тексті додатків, слід нумерувати в межах кожного додатка. Наприклад: третій рисунок додатка А позначається як «Рисунок А.3.» та ін. [3; 4; 6].

3.5. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела

При написанні кваліфікаційної роботи бакалавра здобувач повинен давати посилання на джерела, матеріали або окремі результати з яких наводяться в дослідженні, або на ідеях і висновках яких розроблюються проблеми, задачі, питання, вивченню яких присвячена робота. Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову

тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, який не включено до останнього видання.

Посилання подаються у тексті роботи у квадратних дужках – [14, 20], де перша цифра – номер джерела у списку літератури, друга – номер сторінки; [14; 20] позначає джерела 14 і 20 ; [14–20] позначає джерела від 14 до 20.

Запозичені висловлювання обов'язково слід брати в лапки (оформлювати у вигляді цитати) та посилатися на першоджерело. Порушення цих вимог може призвести до кваліфікації дій автора як плагіату й до недопуску роботи до захисту.

Приклад: цитата в тексті: «...у системі екологічного менеджменту особливе місце займає екологічний аудит [14, 20]».

Відповідний опис у переліку посилань:

14. Караїм О. А. Екологічний менеджмент : навч. посіб. Луцьк, 2022. 192 с.

Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст. Пряме цитування конкретного джерела не повинно перевищувати 1–2 абзаців. Кількість прямих цитат на одній сторінці роботи не повинна перевищувати 2–3. Не слід подавати цитати у висновках.

Загальні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається;

в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами) слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

д) цитування не повинно бути ні надмірним, ні недостатнім.

Кваліфікаційна робота має бути перевірена на плагіат! Довідка про перевірку подаватиметься разом із роботою на захист [1; 3; 4; 6].

4. ПІДГОТОВКА, ПОРЯДОК ТА ПРОЦЕДУРА ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

4.1. Попередній захист кваліфікаційної роботи бакалавра

Кваліфікаційні роботи бакалавра проходять попередній захист на засіданні кафедри за встановленим графіком, але не пізніше як за 3 тижні до початку державних екзаменів.

Попереднім захистом кваліфікаційної роботи бакалавра може вважатися, за рішенням кафедри, виступ та участь здобувача у наукових конференціях – університетських, міжвузівських, всеукраїнських та ін.

На попередній захист здобувач повинен подати віддрукований та перевірений науковим керівником текст роботи.

Захист проводиться на засіданні кафедри за обов'язкової присутності завідувача кафедри та наукового керівника і передбачає такі процедурні етапи:

- виступ автора роботи з повідомленнями про основні положення роботи;
- детальні відповіді здобувача на усні та письмові запитання членів кафедри щодо змісту й сутності роботи;
- виступ наукового керівника про якість виконання роботи, про можливість допуску роботи до захисту перед ЕК. Кафедра робить висновок про готовність роботи до захисту перед ЕК, встановлює час роботи над зауваженнями та термін подачі роботи, оформленої згідно з вимогами, на кафедру.

Висновок-витяг із засідання кафедри є підставою для допуску роботи до захисту в ЕК.

На цьому ж засіданні кафедри затверджуються рецензенти кваліфікаційної роботи [3; 4; 6].

4.2. Рецензування кваліфікаційної роботи бакалавра

Рецензування кваліфікаційної роботи бакалавра проводять висококваліфіковані спеціалісти виробничих, наукових і проектних організацій, викладачі, які є фахівцями з даної спеціальності та, як правило, працюють в інших навчальних закладах. Склад рецензентів затверджується деканом факультету за поданням завідувача випускової кафедри вищого навчального закладу. Рецензент

випускної кваліфікаційної роботи не повинен бути співробітником кафедри, роботу якої він рецензує. Не дозволяється також призначення керівників випускних кваліфікаційних робіт бакалавра для взаємного рецензування робіт.

Рецензія має бути об'єктивною, відбивати як позитивні, так і негативні сторони роботи й містити оцінку за прийнятою шкалою оцінювання знань здобувачів. Особливу увагу в ній слід звернути на таке:

- актуальність теми;
- вміння застосовувати теоретичні знання для вирішення конкретних практичних завдань;
- наявність у роботі особистих пропозицій і рекомендацій, їх новизна, перспективність, практична цінність;
- достовірність результатів і обґрунтованість висновків автора;
- стиль викладу та оформлення роботи;
- недоліки роботи.

Рецензія не повинна дублювати відгук керівника, тому що відгук керівника – це в основному характеристика професійних якостей дипломника та старанності в процесі виконання роботи, а рецензія – це характеристика якості безпосередньо кваліфікаційної роботи.

Орієнтовний план рецензії подано у дод. Г.

Здобувач має право заздалегідь ознайомитись із текстом рецензії. Негативна рецензія не є підставою для відхилення роботи від її захисту [3; 4; 6].

4.3. Підготовка кваліфікаційної роботи бакалавра до захисту

Не пізніше як за місяць до захисту здобувач подає на кафедру для реєстрації:

- зброшурований примірник кваліфікаційної роботи бакалавра із висновком завідувача кафедри про допуск до захисту;
- електронну версію кваліфікаційної роботи бакалавра, яка має бути ідентичною паперовій;
- письмовий відгук наукового керівника з характеристикою діяльності випускника під час виконання кваліфікаційної роботи бакалавра без зазначення оцінки (дод. Д);
- письмову рецензію на кваліфікаційну роботу із зазначенням оцінки (див. дод. Г);
- довідку про перевірку роботи на плагіат [1; 3; 4; 6].

4.4. Захист кваліфікаційної роботи бакалавра

На захист кваліфікаційної роботи бакалавра у державну комісію подаються:

- електронний та зброшурований паперовий примірники кваліфікаційної роботи бакалавра з висновком завідувача кафедри про допуск до захисту;
- довідку про перевірку роботи на плагіат;
- письмовий відгук керівника з характеристикою діяльності випускника під час виконання кваліфікаційної роботи бакалавра без зазначення оцінки (див. дод. Д);
- письмова рецензія на кваліфікаційну роботу з зазначенням рекомендованої оцінки (див. дод. Г).

Крім цього державній екзаменаційній комісії до захисту кваліфікаційної роботи бакалавра можуть бути подані:

- друковані статті, тези, програми конференцій за темою роботи, у яких автор брав участь;
- макети;
- зразки матеріалів;
- документи, які вказують на практичне застосування роботи тощо.

Захист проводиться на відкритому засіданні державної екзаменаційної комісії за участю не менш ніж половини її складу за обов'язкової присутності голови комісії. На захисті можуть бути присутні і брати участь в обговоренні всі бажаючі, не порушуючи порядку й процедури захисту, оскільки захист є прилюдним.

Процедура захисту включає:

- доповідь здобувача про зміст роботи;
- запитання до автора;
- оголошення відгуку наукового керівника та рецензента;
- відповіді здобувача на запитання членів ЕК та осіб, присутніх на захисті;
- заключне слово здобувача;
- рішення комісії про оцінку роботи.

Вступне слово необхідно підготувати заздалегідь у формі виступу, в якому доцільно висвітлити такі важливі питання: обґрунтування актуальності теми дослідження; мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження; що вдалося встановити, виявити, довести; якими методами це досягнуто; елементи новизни у теоретичних

положеннях та в практичних рекомендаціях; і з якими труднощами довелося зіткнутися в процесі дослідження, які положення не знайшли підтвердження.

У виступі мають міститися також відповіді на основні зауваження наукового керівника та рецензента. Доповідь здобувача не повинна перевищувати за часом 10–15 хвилин. Для кращого сприйняття присутніми матеріалу бажано підготувати презентацію або виготовити необхідні таблиці, діаграми, графіки.

Під час захисту кваліфікаційної роботи бакалавра здобувач зобов'язаний дати вичерпні відповіді на всі зауваження у відгуках та рецензіях, а також у виступах на захисті. Захист кваліфікаційної роботи бакалавра фіксується в протоколі ДЕК.

Результати захисту кваліфікаційної роботи бакалавра визначаються оцінками «відмінно», «добре», «задовільно» і «незадовільно». Оцінка за роботу виставляється на закритому засіданні ЕК і оголошується її головою здобувачу і всім присутнім на відкритому засіданні.

Тривалість захисту однієї кваліфікаційної роботи не повинна перевищувати 30 хвилин [3; 4; 6].

4.5. Оцінювання кваліфікаційної роботи бакалавра

Оцінювання результатів кваліфікаційної роботи бакалавра здійснюється у порядку, передбаченому прийнятою в університеті системою контролю знань:

1) за лінгвістичною шкалою:

- відмінно;
- дуже добре;
- добре;
- задовільно;
- достатньо;
- незадовільно.

2) за 100-бальною шкалою:

- 90–100 балів – відмінно – відмінне виконання з незначними помилками,

- 82–89 балів – добре – вище середніх стандартів, але з деякими помилками;

- 75–81 балів – добре – в цілому змістова робота зі значними

помилками;

- 67–74 балів – задовільно – чітко, але зі значними недоліками;
- 60–66 балів – достатньо – виконання відповідає мінімальним критеріям;
- менше 60 балів – незадовільно.

Шкала оцінювання (лінгвістична та ECTS)

Оцінка в балах	Оцінка ECTS	Лінгвістична оцінка
90–100	A	Відмінно
82–89	B	Дуже добре
75–81	C	Добре
67–74	D	Задовільно
60–66	E	Достатньо
1–59	Fx	Незадовільно

При визначенні оцінки кваліфікаційної роботи бакалавра приймається до уваги рівень теоретичної, наукової та практичної підготовки здобувачів.

Рішення Державної екзаменаційної комісії про оцінку кваліфікаційної роботи бакалавра приймається на закритому засіданні комісії відкритим голосуванням більшістю голосів членів комісії, які брали участь у її засіданні. За однакової кількості голосів голос голови ДЕК є вирішальним.

При визначенні оцінки роботи повинна бути врахована думка рецензента, виступ здобувача під час захисту своєї роботи, його відповіді на зауваження рецензента та на запитання членів екзаменаційної комісії.

Результати захисту кваліфікаційних робіт бакалавра оголошуються в день їх проведення після оформлення протоколу засідання державної комісії.

Повторний захист кваліфікаційної роботи бакалавра з метою підвищення оцінки не дозволяється.

У випадках, коли захист кваліфікаційної роботи бакалавра не відповідає вимогам рівня державної атестації, державна комісія ухвалює рішення про те, що здобувач є неатестованим, про що здійснюється відповідний запис у протоколі засідання комісії. У такому випадку державна комісія встановлює: може здобувач подати

на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням чи він повинен опрацювати нову тему, визначену відповідною кафедрою навчального закладу. Повторний захист кваліфікаційної роботи бакалавра дозволяється протягом трьох років після закінчення вищого закладу освіти, але не раніше, як під час наступної державної атестації.

Здобувач, який отримав незадовільну оцінку за кваліфікаційну роботу бакалавра, відраховується з вищого навчального закладу. Йому видається академічна довідка встановленого зразка [3; 4; 6; 10; 12].

4.6. Порядок зберігання кваліфікаційної роботи бакалавра

КР зберігаються в секторі рідкісних видань та іноземної літератури бібліотеки університету упродовж п'яти років, після чого фондоутримувач готує акт про списання, який підписує ректор, після чого роботи утилізують.

У десятиденний термін після закінчення роботи ЕК лаборанти кафедри, на яких виконувалися кваліфікаційні роботи (секретарі ЕК), готують акт про передачу їх до бібліотеки університету. Акт передачі підписують завідувач кафедри, декан факультету (директор інституту). Надалі вказаний акт зберігається на випусковій кафедрі.

Відповідальні особи на факультетах (інститутах) забезпечують розміщення випускних кваліфікаційних робіт в Електронному фонді університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна доброчесність. Офіційний сайт ВНУ імені Лесі Українки. URL: https://ra.vnu.edu.ua/akademichna_dobrochesnist/normatyvno-pravova-baza/
2. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання / Нац. стандарт України. Вид. офіц. [Уведено вперше; чинний від 2016-07-01]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с. URL: https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/4518/pravyloformlennyaspyskuvykorystanyhdzhe_rel.pdf (дата звернення 11.09.2022).
3. Методичні рекомендації до виконання магістерської роботи для студентів напряму підготовки «Екологія та охорона навколишнього середовища» денної форми навчання / А. І. Салюк, І. Л. Якименко, А. В. Котинський. – К. : НУХТ, 2015. – 20 с.
4. Положення про випускні кваліфікаційні роботи (проекти). URL: https://ed.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022_%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%96%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%B2%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA_%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8-%D0%A0%D0%B5%D0%B4-1.pdf (дата звернення 11.09.2022).
5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 11.09.2022).
6. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : Наказ Міністерства освіти і науки України 12.01.2017 № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text> (дата звернення 11.09.2022).
7. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.09.2022).
8. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.09.2022).
9. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.09.2022).

10. Про затвердження положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 р. № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-98-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.09.2022).

11. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 11.09.2022).

12. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 10 «Природничі науки», спеціальність 101 «Екологія». Наказ Міністерства освіти і науки України від 04.10.2018 р. № 1066. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/101-ekologiya-bakalavr-1.pdf> (дата звернення 11.09.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А

Зразок титульної сторінки кваліфікаційної роботи бакалавра

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра екології та охорони навколишнього середовища

ПРИЗВИЩЕ ІМ'Я ПО БАТЬКОВІ

ТЕМА

Спеціальність: 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:
П. І. П.,
науковий ступінь,
вчене звання

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №
засідання кафедри екології та охорони
навколишнього середовища
від (дата)

Завідувач кафедри

ЛУЦЬК – 2022

**Зразок оформлення заяви
на затвердження теми кваліфікаційної роботи бакалавра**

Декану
факультету хімії, екології та фармації
Волинського національного
Університету імені Лесі Українки

(прізвище, і ніціали)

здобувача(ки) групи

спеціальності _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

ЗАЯВА

Прошу затвердити тему кваліфікаційної роботи бакалавра _____

Науковим керівником прошу призначити _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Дата

Підпис

**Зразок оформлення завдання до кваліфікаційної роботи
бакалавра**

**Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки**

Факультет *Хімії, екології та фармації*

Кафедра *Екології та охорони навколишнього середовища*

Освітній ступінь *Бакалавр*

Спеціальність *101 Екологія*

(код і назва)

**ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри**

«__» _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи _____

Керівник роботи _____

_____ (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

2. Строк подання здобувачом роботи

3. Мета та завдання кваліфікаційної роботи _____

4. Дата видачі завдання _____

Зразок оформлення рецензії на кваліфікаційну роботу бакалавра
Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Рецензія

на кваліфікаційну роботу бакалавра
101 Екологія
(назва спеціальності)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

Тема кваліфікаційної роботи бакалавра _____

Актуальність теми _____

Наявність самостійних розробок автора _____

Практична цінність і основні висновки та рекомендації _____

Наявність недоліків _____

Загальний висновок рецензента _____

Рецензент _____

(підпис)

(прізвище, посада)

« _____ » _____ 20__ р.

Форма подання голові ЕК щодо захисту кваліфікаційної роботи

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Подання
голови екзаменаційної комісії щодо захисту кваліфікаційної роботи

Скерується здобувач освіти _____ до захисту випускної
 (прізвище та ініціали)
 кваліфікаційної роботи (проєкту) за спеціальністю _____
 освітньо-професійною програмою _____
 (назва)
 на тему: _____
 (назва теми)

Кваліфікаційна робота і рецензія додаються.

Декан факультету (директор інституту) _____

Довідка про успішність

_____ за період навчання на факультеті
 (прізвище та ініціали здобувача освіти)

_____ з 20__ року до 20__ року повністю
 виконав навчальний план за напрямом підготовки (спеціальністю, освітньо-професійною
 програмою) з таким розподілом оцінок за: лінгвістичною шкалою: відмінно __ %, дуже
 добре __ %, добре __ %, задовільно __ %, достатньо __ %; шкалою ECTS: A __ %; B
 __ %; C __ %; D __ %; E __ %.

Методист (диспетчер) факультету _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Висновок керівника кваліфікаційної роботи

Здобувач(ка) освіти _____

Керівник роботи _____

(підпис)

«__» _____ 20__ року

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу бакалавра

Кваліфікаційна робота розглянута.

Здобувач (ка) _____

(прізвище та ініціали)

допускається до захисту даної роботи в
 екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____

(назва)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

«__» _____ 20__ року

Структура оформлення змісту кваліфікаційної роботи бакалавра

ЗМІСТ

стор.

ВСТУП.....
РОЗДІЛ 1. НАЗВА ПЕРШОГО РОЗДІЛУ
1.1. Назва першого підрозділу 1-го розділу
1.2. Назва другого підрозділу 1-го розділу
1.3. Назва третього підрозділу 1-го розділу
РОЗДІЛ 2. НАЗВА ДРУГОГО РОЗДІЛУ
2.1. Назва першого підрозділу 2-го розділу
2.1.1. Назва першого пункту 1-го підрозділу 2-го розділу
2.1.2. Назва другого пункту 1-го підрозділу 2-го розділу
2.1.3. Назва третього пункту 1-го підрозділу 2-го розділу...
2.2. Назва другого підрозділу 2-го розділу
2.3. Назва третього підрозділу 2-го розділу
РОЗДІЛ 3. НАЗВА ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ
3.1. Назва першого підрозділу 3-го розділу
3.1.1. Назва першого пункту 1-го підрозділу 3-го розділу
3.1.2. Назва другого пункту 1-го підрозділу 3-го розділу
3.1.3. Назва третього пункту 1-го підрозділу 3-го розділу
3.2. Назва другого підрозділу 3-го розділу
3.3. Назва третього підрозділу 3-го розділу
ВИСНОВКИ
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
ДОДАТКИ (за потребою)

Примітка: У змісті ставиться тільки початковий номер сторінки розділу, підрозділу, пункту чи підпункту.

Зразок оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводиться у кваліфікаційній роботі бакалавра [2]

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: Один автор	1. Караїм О. А. Екологічний менеджмент : конспект лекцій. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2021. 82 с. 2. Бондаренко В. Г. Немеркнуча слава новітніх запорожців: історія Українського Вільного козацтва на Запоріжжі (1917–1920 рр.). Запоріжжя, 2017. 113 с. 3. Бондаренко В. Г. Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919–1993 рр.) : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 600 с. 4. Вагіна О. М. Політична етика : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 102 с. 5. Гурська Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : ЦУЛ, 2016. 172 с.
Два автори	1. Аванесова Н. Е., Марченко О. В. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом: теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2015. 196 с. 2. Батракова Т. І., Калюжна Ю. В. Банківські операції : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 130 с. 3. Білобровко Т. І., Кожуховська Л. П. Філософія науки й управління освітою : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2015. 166 с. 4. Богма О. С., Кисильова І. Ю. Фінанси : конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 102 с. 5. Гура О. І., Гура Т. Є. Психологія управління соціальною організацією : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 212 с.
Три автори	1. Аніловська Г. Я., Марушко Н. С., Стоколоса Т. М. Інформаційні системи і технології у фінансах : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2015. 312 с. 2. Кузнецов М. А., Фоменко К. І., Кузнецов О. І. Психічні стани здобувачів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.
Чотири і більше авторів	1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України : станом на 10 жовт. 2016 р. / К. І. Беліков та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : ЦУЛ, 2016. 528 с. 2. Бікулов Д. Т., Чкан А. С., Олійник О. М., Маркова С. В. Менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 360 с. 3. Операційне числення : навч. посіб. / С. М. Гребенюк та ін. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 88 с. 4. Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с. 5. Клименко М. І., Панасенко Є. В., Стреляєв Ю. М., Ткаченко І. Г. Варіаційне числення та методи оптимізації : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 84 с.

Продовження додатка Ж

Автор(и) та редактор(и)/упорядники	<p>1. Березенко В. В. PR як сфера наукового знання : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 362 с.</p> <p>2. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Бутко. Київ : ЦУЛ, 2016. 232 с.</p>
Без автора	<p>1. 25 років економічному факультету: історія та сьогодення (1991-2016) : ювіл. вип. / під заг. ред. А. В. Череп. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 330 с.</p> <p>2. Криміналістика : конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Галана ; уклад. Ж. В. Удовенко. Київ : ЦУЛ, 2016. 320 с.</p> <p>3. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / за ред.: С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с.</p> <p>4. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України / за заг. ред. Т. А. Латковської. Київ: ЦУЛ, 2017. 176 с.</p> <p>5. Службове право: витоки, сучасність та перспективи розвитку / за ред.: Т. О. Коломєць, В. К. Колпакова. Запоріжжя, 2017. 328 с.</p> <p>6. Адміністративно-правова освіта у персоналіях : довід. / за заг. ред.: Т. О. Коломєць, В. К. Колпакова. Київ : Ін Юре, 2015. 352 с.</p> <p>7. Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 5-6 жовт. 2017 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 216 с.</p> <p>8. Країни пострадянського простору: виклики модернізації : зб. наук. пр. / редкол.: П. М. Рудяков (відп. ред.) та ін. Київ : Ін-т всесвітньої історії НАН України, 2016. 306 с.</p> <p>9. Антологія української літературно-критичної думки першої половини ХХ століття / упоряд. В. Агеєва. Київ : Смолоскип, 2016. 904 с.</p>
Багатотомні видання	<p>1. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с.</p> <p>2. Лодий П. Д. Сочинения : в 2 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А.Г. Волков; авт. вступ. ст. А.В. Сеницына. Киев ; Мелитополь : НПУ им. М. Драгоманова; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2015. Т. 1. 306 с.</p> <p>3. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.</p> <p>4. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права : в 6 т. Харьков : Право, 2007. Т. 4 : Особенная часть. Косвенные налоги. 536 с.</p>
Автореферати дисертацій	<p>1. Бондар О. Г. Земля як об'єкт права власності за земельним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2005. 20 с.</p>
Дисертації	<p>1. Авдеєва О. С. Міжконфесійні відносини у Північному Приазов'ї (кінець ХVІІІ - початок ХХ ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 301 с.</p>

Продовження додатка Ж

Законодавчі та нормативні документи	<p>1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.</p> <p>2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.</p> <p>3. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2011. № 48-49. Ст. 536.</p> <p>4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2022).</p> <p>5. Деякі питання стипендіального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1050. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 4. С. 530–543.</p> <p>6. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2017 р. № 43/2017. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 23 лют. (№ 35). С. 10.</p> <p>7. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 р. № 40. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 20. С. 136–141.</p> <p>8. Інструкція щодо заповнення особової картки державного службовця : затв. наказом Нац. агентства України з питань Держ. служби від 05.08.2016 р. № 156. <i>Баланс-бюджет</i>. 2016. 19 верес. (№ 38). С. 15–16.</p>
Архівні документи	<p>1. Лист Голови Співки «Чорнобиль» Г. Ф. Лепіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Співки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. <i>ЦДАГО України</i> (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64 зв., 71.</p> <p>2. Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. <i>ЦДАВО України</i> (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3.</p> <p>3. Наукове товариство ім. Шевченка. <i>Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України</i>. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.</p>
Патенти	<p>1. Люмінісцентний матеріал: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с.</p> <p>2. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.</p>
Препринти	<p>1. Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт. НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС).</p> <p>2. Шиляев Б. А., Воеводин В. Н. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ / ANL USA с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов. Харьков : ННЦ ХФТИ, 2006. 19 с.: ил., табл. (Препринт. НАН Украины, Нац. науч. центр «Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ2006-4).</p>

Продовження додатка Ж

Стандарти	<p>1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).</p> <p>2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.</p> <p>3. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).</p>
Каталоги	<p>1. Горницкая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк : Лебедь, 2005. 228 с.</p> <p>2. Історико-правова спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с.</p> <p>3. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін. ; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів : Новий час, 2003. 160 с.</p>
Бібліографічні покажчики	<p>1. Боротьба з корупцією: нагальна проблема сучасності : бібліогр. покажч. Вип. 2 / уклад.: О. В. Левчук, відп. за вип. Н. М. Чала ; Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 60 с.</p> <p>2. Микола Лукаш : біобібліогр. покажч. / уклад. В. Савчин. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 356 с. (Українська біобібліографія ; ч. 10).</p> <p>3. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича в незалежній Україні : бібліогр. покажч. / уклад.: Н. М. Загородна та ін.; наук. ред. Т. В. Марусик; відп. за вип. М. Б. Зушман. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. 512 с. (До 140-річчя від дня заснування).</p> <p>4. Яценко О. М., Любовец Н. І. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856-2013). Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2015. 472 с. (Джерела української біографістики ; вип. 3).</p>
Частина видання: книги	<p>1. Баймуратов М. А. Имплементация норм международного права и роль Конституционного Суда Украины в толковании международных договоров / М. А. Баймуратов. <i>Михайло Баймуратов: право як буття вченого</i> : зб. наук. пр. до 55-річчя проф. М. О. Баймуратова / упоряд. та відп. ред. Ю. О. Волошин. К., 2009. С. 477–493.</p> <p>2. Гетьман А. П. Екологічна політика держави: конституційно-правовий аспект. <i>Тридцять лет с экологическим правом</i> : избранные труды. Харьков, 2013. С. 205–212.</p> <p>3. Коломоець Т. О. Адміністративна деліктологія та адміністративна деліктність. <i>Адміністративне право України</i> : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоець. Київ, 2009. С. 195–197.</p> <p>4. Алексєєв В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. <i>Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні</i> : монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169.</p>

Продовження додатка Ж

<p>Частина видання: матеріалів конференцій (тези, доповіді)</p>	<p>1. Антонович М. Жертви геноцидів першої половини ХХ століття: порівняльно-правовий аналіз. <i>Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації</i>: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017. С. 133–136.</p> <p>2. Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. <i>Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених</i>: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134–137.</p> <p>3. Кононенко Н. Методология толерантности в системе общественных отношений. <i>Формирование толерантного сознания в обществе</i>: матеріали VII междунар. антитеррорист. форуму (Братислава, 18 нояб. 2010 г.). Киев, 2011. С. 145–150.</p> <p>4. Микитів Г. В., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. <i>Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі</i>: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р. Запоріжжя, 2016. С. 50–53.</p> <p>5. Соколова Ю. Особливості впровадження проблемного навчання хімії в старшій профільній школі. <i>Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичних, фармацевтичних та природничих наук</i>: матеріали III регіон. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 29 листоп. 2014 р. Запоріжжя, 2014. С. 211–212.</p>
<p>Частина видання: довідкового видання</p>	<p>1. Кучеренко І. М. Право державної власності. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 673.</p> <p>2. Пирожкова Ю. В. Благодійна організація. <i>Адміністративне право України</i>: словник термінів / за ред.: Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ, 2014. С. 54–55.</p> <p>3. Сірій М. І. Судова влада. <i>Юридична енциклопедія</i>. Київ, 2003. Т. 5. С. 699.</p>
<p>Частина видання: продовжуваного видання</p>	<p>1. Коломоєць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формування їх застосування. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46.</p> <p>2. Левчук С. А., Хмельницький А. А. Дослідження статичного деформування складених циліндричних оболонок за допомогою матриць типу Гріна. <i>Вісник Запорізького національного університету. Фізико-математичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 153–159.</p> <p>3. Левчук С. А., Рак Л. О., Хмельницький А. А. Моделювання статичного деформування складеної конструкції з двох пластин за допомогою матриць типу Гріна. <i>Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій</i>. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218.</p> <p>4. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. <i>Проблеми законності</i>. Харків, 2011. Вип. 115. С. 200–206.</p>

Продовження додатка Ж

<p>Частина видання: періодичного видання (журналу, газети)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кулініч О. О. Право на освіту в системі конституційних прав людини і громадянина та його гарантії. <i>Часопис Київського університету права</i>. 2007. № 4. С. 88–92. 2. Коломоєць Т., Колпаков В. Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. <i>Право України</i>. 2017. № 5. С. 71–79. 3. Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5. 4. Біленчук П., Обіход Т. Небезпеки ядерної злочинності: аналіз вітчизняного і міжнародного законодавства. <i>Юридичний вісник України</i>. 2017. 20-26 жовт. (№ 42). С. 14–15. 5. Bletskan D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe₂: ab initio modeling and comparison with experiment. <i>Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics</i>. 2016. Vol. 19, No 1. P. 98–108.
<p>Електронні ресурси</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Влада очима історії : фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017). 2. Шарая А. А. Принципи державної служби за законодавством України. <i>Юридичний науковий електронний журнал</i>. 2017. № 5. С. 115–118. URL: http://lsey.org.ua/5_2017/32.pdf. 3. Ганзенко О. О. Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 20–27. URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf. (дата звернення: 15.11.2017). 4. Яцків Я. С., Маліцький Б. А., Бублик С. Г. Трансформація наукової системи України протягом 90-х років ХХ століття: період переходу до ринку. <i>Наука та інновації</i>. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. DOI: https://doi.org/10.15407/scin12.06.006.

Тематика КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА зі спеціальності 101 «Екологія» повинна відповідати таким змістовим модулям:

1. Екологічний аналіз лісових ресурсів (на прикладі.....).
2. Екологічний стан водних об'єктів (на прикладі.....).
3. Оцінка стану територій природно-заповідного фонду (на прикладі.....).
4. Гідрохімічний аналіз поверхневих вод водних об'єктів (на прикладі.....).
5. Оцінка екологічного стану басейну (на прикладі.....).
6. Фітоіндикація в системі моніторингу екологічного стану водних об'єктів.
7. Екологічний стан та біорізноманіття вищої водної рослинності визначеного об'єкта.
8. Екологічний стан ґрунтових вод (на прикладі.....).
9. Екологічний стан флори/фауни визначеного об'єкта.
10. Екологічна характеристика біорізноманіття визначеного об'єкта.
11. Екологічний стан та еколого-економічні особливості ведення лісомисливського господарства (на прикладі.....).
12. Вплив техногенних об'єктів та господарської діяльності на довкілля.
13. Оцінка впливу на довкілля викидів забруднюючих речовин підприємств.
14. Оцінка впливу на довкілля (ОВД) об'єкту планованої діяльності.
15. Обґрунтовуючі обсяги викидів для отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами визначеного об'єкту.
16. Обґрунтовуючі матеріали щодо встановлення розрахункової санітарно-захисної зони визначеного об'єкту.
17. Стратегічна екологічна оцінка «Детальний план території розміщення планованої діяльності».
18. Стратегічна екологічна оцінка Програми економічного і соціального розвитку об'єкту адміністративно-територіального устрою на 2023–2027 роки.
19. Стратегічна екологічна оцінка комплексного плану розвитку території територіальної громади.
20. Екологічний менеджмент підприємств.

21. Етапи розробки та впровадження системи екологічного менеджменту підприємства згідно сертифікаційних вимог ДСТУ ISO 14001:2015. Проблеми й переваги від впровадження систем екологічного менеджменту.
22. Екологічні та соціально-економічні аспекти виробництва.
23. Сталий розвиток регіонів та громад України.
24. Розвиток зеленої економіки в регіонах та громадах України.
25. Екологічний контроль як інструмент аналізу, планування та управління екологічною діяльністю підприємств.

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Навчально-методичне видання

Караїм Ольга Анатоліївна
Музиченко Оксана Семенівна
Лавринюк Зоряна Володимирівна
Радзій Володимир Феофілович
Цьось Оксана Олександрівна
Боярин Марія Володимирівна
Джам Олена Адамівна
Савчук Людмила Анатоліївна

**Методичні рекомендації до виконання
кваліфікаційної роботи бакалавра
зі спеціальності 101 «Екологія»**

Друкується в авторській редакції

Верстка О. А. Караїм

Формат 60x84 ¹/₁₆. Обсяг 3,02 ум. друк. арк., 2,96 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 551. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.